

Elektronikus folyóiratok Lengyelországban

A szakmai közmegegyezés szerint az első elektronikus folyóirat, a *Mental Workland* 1978-ban született meg az Electronic Information Exchange System (EIES = Elektronikus Információcsere Rendszer) program keretében. Nem kellett nagy feltűnést, nem aratott fényes sikert. Az utóbbi évtized folyamán az internet „berobbanása” e téren is hatalmas változásokat okozott, beláthatatlan perspektívákat nyitott.

Napjainkban az elektronikus folyóiratoknak se szeri, se száma. A <http://www.miks.uj.edu.pl/ibin/czasop/pol.html> című jegyzéken kb. 1200 lengyel és lengyel vonatkozású folyóiratcím található. A címek túlnyomó része, 85%-a nyomtatott periodikumok elektronikus változata. A többinek nincs nyomtatott „előképe”.

A regisztráció és a használat szempontjából a nyomtatott folyóiratok elektronikus változatai kevesebb problémát vetnek fel, mint a csak elektronikus formában létezők. Szabályosabb a periodicitásuk, a fűzetszámozásuk. Ez azonban nem feltétlenül és korántsem jelenti azt, hogy a két változat azonos füzete teljesen egyforma volna. Az elektronikus változat részint tartalmazhat (esetenként valóban tartalmaz is) olyan összevontakat (pl. filmeket, hanganyagokat), amelyek a

hagyományos változatba nehezen integrálhatók, részint pedig az elektronikus változat szövege bármikor megváltozhat (változik is): az időközben elavult megállapításokat elhagyja, s újakkal pótolja őket.

A csak elektronikus címek a fent említett vonatkozásokban sokkal bizonytalanabbak és következtetlenebbek. Esetenként „félrevezető” címeket is használnak. Így pl. annak ellenére, hogy címükben „magazin” megjelölés szerepel, tartalmilag a vállalkozás szakfolyóirat – és persze fordított esetek is előfordulnak.

Ennek ellenére: azok a csak elektronikus formában megjelenő folyóiratok, amelyek mögött mérvadó szerkesztőségek és folyóirat-kiadók állnak, produktumaikat gyakran a hagyományos folyóirat-kiadásban kialakult szokásoknak és szabályoknak megfelelően formálják, szerkesztik és fizetetik elő (miközben – természetesen – ehhez a legkorszerűbb technológiákat veszik igénybe).

/GAWRECKI, Wiktor: *Czasopisma elektroniczne: charakteristika i próba klasyfikacji.* = *Przegląd Biblioteczny*, 67. köt. 3. sz. 1999. p. 141–147./

(Futala Tibor)

Egy amerikai folyóirat-digitalizálási projekt

Amíg a természet- és műszaki tudományokban nagy az érdeklődés a digitalizált folyóiratok iránt, addig a társadalom- és szellemtudományok terén kisebb. Ez következménye annak, hogy az előbbi területeken a kurrens évfolyamok játszanak inkább szerepet az érdeklődés kielégítésében, addig az utóbbiak esetében a visszamenőleges évfolyamok bírnak nagyobb jelentőséggel.

Ennek tudatában érdemes közelebbről szemügyre venni a JSTOR (*Journal Storage*) amerikai nonprofit vállalkozást, amely a szellem- és társadalomtudományok terén indította meg a magfolyóiratok visszamenőleges digitalizálását.

Az ösztönzés William G. Bowenstől, a Mellon Alapítvány elnökétől, egyben a Princetoni Egyetem elnökétől érkezett. 1994-ben 700 000 dollárral támogatta az alapítvány a kísérleti programot, amely 5 közgazdasági és 5 történeti szakfolyóirat visszamenőleges évfolyamainak digitalizálását tűzte ki célul, elsősorban a könyvtárak raktározási problémáinak enyhítésére. A munkát a Michigani

Egyetem – a Princetoni Egyetem közreműködésével – vállalta. Könyvtárosok, programozók és szaktudósok részvételével, s újabb 1,5 millió dolláros támogatással történt meg a több mint 2 millió lap szkennelése, a szükséges számítógépes program kifejlesztése, és a megfelelő hardver beszerzése. Az adatbázist a WWW-n tették hozzáférhetővé.

A próbafázis során kiderült, hogy a szkennelésre kiszemelt évfolyamok hiányosak, vagy rossz fizikai állapotban vannak; ezért meglehetősen költségigényes előkészítő szakaszt kellett beiktatni.

A használók igen pozitívan fogadták a digitalizált évfolyamokat, s ennek láttán további tíz, nemzetközileg elismert egyetem is csatlakozott a projekthez. Az 1995-ben lezárult kísérleti szakasz után úgy döntöttek, hogy a politikai tudományokat, a szociológiát és a matematikát is bevonják a szolgáltatásba; a szkennelésre kiszemelt folyóiratokat szaktudósok jelölik ki.

A megfelelő kiadói szerverekkel való összekapcsolás után összeköttetés létesült a visszamenőleges és aktuális évfolyamok között. 1999-ben már 380 amerikai és 47 külföldi egyetem használta a JSTOR-t.

A JSTOR már 1995-ben független, közhasznú társasággá alakult, tekintve hogy a Mellon Alapítvány csak az indító finanszírozást vállalta. Ennek megfelelően a nonprofit vállalkozás bevételeinek fedezniük kell a kiadásokat. Azt tervezik, hogy 2000-ben már 100 cím szerepel kínálati listájukon.

Az eredeti cél, a raktározási gondok enyhítése időközben háttérbe szorult (a könyvtárak nem szűkölködnek annyira raktári térben, hogy a nyomtatott köteteket ki kellene vonniuk), s helyette három másik cél került a látótérbe:

- a veszélyeztetett anyagok digitális formában való megőrzése a drága savtalanító eljárások helyett;
- a magfolyóiratokhoz való hozzáférés lényeges megkönnyítése ott is, ahol ezek hiányosan vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésre;
- a folyóirat-évfolyamok használati intenzitásának megvizsgálása a különböző felsőoktatási intézményekben.

A vállalkozás meglehetősen költséges: havonta 100 000 oldalt szkennelnek, a szoftvert gondozni kell, s újabb hardvert is be kell szerezni. Ez évi kb. 2,5 millió dollárt jelent. A szolgáltatás igénybevevőinek ezért belépési díjat (az adatbázis fejlesztési díja) és évi hozzáférési díjat kell fizetniük. A könyvtárakat a használók száma szerint öt kategóriába sorolták, s ennek megfelelően a belépési díj 10 000-tól 45 000 dollárig terjed, az évi használati díj 2000-től 5000-ig.

Ahhoz, hogy a vállalkozás ne legyen ráfizetéses, 700–800 könyvtárnak kell bekapcsolódnia; ez a szám elérhetőnek látszik az angol nyelvterületen.

A sok kiadás miatt azonban nem várható, hogy a teljes szellem- és társadalomtudományi folyóiratanyag digitalizálható legyen a jelenlegi eljárással. A kört a magfolyóiratokra kell szűkíteni. A történeti orientációjú tudományokban ezért még nagyon sokáig a kutatók a nyomtatott évfolyamokra és a klasszikus könyvtárakra lesznek ráutalva.

Minthogy a JSTOR a visszamenőleges évfolyamokra szorítkozik, elkerüli az elektronikus folyóiratok kiadóival a konkurenciaharcot. A JSTOR egyenként állapodik meg a szerzői joggal rendelkező kiadókkal abban, mekkora időintervallummal követi a digitalizálással a kurrens évfolyamot. Ez a megoldás mindkét félnek előnyös.

A vállalkozás műszaki jellemzői a következők. A minőség megőrzése végett a digitalizálás közvetlenül az eredeti példányról, s nem mikrofilmjéről készül. A szkennelést egy külső cégre bízták. A

képfeloldás 600 dpi, az adatokat TIF-formátumban tárolják, ami az eredetivel teljesen megegyező másolat készítését teszi lehetővé. A használathoz az adatokat GIF-formátumba teszik át a képernyőn, ami a WWW-böngészőhöz szükséges. A szkennelt anyaghoz címet, oldalszámot és szerzői neveket tartalmazó indexet illesztnek. A szkennelt szövegeknek egyidejűleg elkészítik az ASCII verzióját is. A rögzítés pontossága 99,95%-os, ami azt jelenti, hogy 2000 jelenként egy olvasási hiba megengedett. Az ASCII verzió teszi lehetővé a szövegekben való keresést. A digitalizált adatokat köztesen CD-ROM-on tárolják, majd véglegesen a Princetoni Egyetem központi szerverén helyezik el őket. Biztonsági okokból a Michigani Egyetem szerverére is naponta ráviszik az adatokat. A munkát négy főfoglalkozású programozó és két részfoglalkozású tanácsadó végzi.

A használók a WWW-n keresztül férnek hozzá a JSTOR adatbankjához (<http://www.jstor.org>). A hozzáférés platformfüggetlen, így történhet Macintoshokról, PC-kről vagy UNIX munkaállomásokról. A használóknak egy kereső és egy böngésző interfész áll rendelkezésükre.

Napjainkban minden bizonnyal a JSTOR a legmélyebb benyomást keltő projekt a folyóirat-digitalizálás terén. 1999-re már digitalizálva lett a 70 legfontosabb folyóirat minden visszamenőleges évfolyama. Az így biztosított keresési lehetőségek új impulzusokat adhatnak a kutatásnak, s velük eddig alig vagy csak nagy fáradsággal kideríthető összefüggések tárhatók fel. A kutatás számára nyújtott előnyök mellett azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy mindez hatalmas kiadásokkal jár.

A nem angol nyelvterületen működő könyvtárak számára sokkal nehezebb egy ilyen vállalkozást létrehozni. Semmiképpen sem lehet úgy számolni vele, mint önfenntartó szervezettel. Németországban például mind a szövetségnek, mind pedig az egyes tartományoknak hozzá kellene járulniuk fenntartásához. A Deutsche Forschungsgemeinschaft egy kivitelezhetőségi tanulmányt rendelt meg egy Göttingeni Egyetemről, hogy ezzel is előmozdítsa a régebbi folyóirat-állományok átfogó digitalizálását a gyűjtési súlypontokat gondozó könyvtárak szolgáltatási kínálatának bővítése érdekében.

Az Európai Unió az ún. DIEPER projektet támogatja (Digitised European Periodicals). Ennek célja az, hogy hozzáférést biztosítson a már digitalizált formában rendelkezésre álló állományokhoz, s egy megosztott európai digitális könyvtárként működjön. Itt is a JSTOR tölti be a minta szerepét. A DIEPER-rel talán elérhető lesz a gazdaságilag szükséges nagyságrend.

Remélhetőleg a Deutsche Forschungsgemeinschaft projektjei és a DIEPER segíteni fog abban, hogy a tudományos magfolyóiratok digitalizálása során elkerülhetők legyenek azok a káros viszonokok, amelyek a kurrens elektronikus folyóiratoknál néhány éve megfigyelhetők. Ezeknél ugyanis a nem angol nyelvű címek csak marginális szerepet játszanak, legyen szó az Academic Pressről, az EBSCO-ról, a SilverPlatterről, a Springerről vagy az UMI-ről. Az európai kutatókat is megilletik azok a lehetőségek, amelyek az angol nyelvterületen

máris rendelkezésre állnak. Nem lehet azonban kizárólagossággal az amerikai finanszírozási modellet követni, ha el akarjuk kerülni a szellemi tudományi kutatásokra végzetes következményeket.

/HILZ, Helmut: JSTOR – ein Projekt zur Zeitschriftendigitalisierung in den USA. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 46. köt. 3. sz. 1999. p. 213–225./

(Papp István)

Ismét egy új információmeghatározás az Oroszországi Föderációból

Mondják: a szegény országok kutatói mindezekelőtt elméleti konstrukciók felállításában, fogalmi meghatározásokban jeleskednek, minthogy gyakorlati alkotásokhoz nincsenek meg, vagy alig vannak meg a feltételeik. A tegnapi Szovjetunió, illetve a mai Oroszország ebbe a kategóriába tartozik.

Csak azokból is, akik az információ fogalmának meghatározására fordították szellemi kapacitásuk kisebb-nagyobb hányadát, hosszú névsorra futja. E névsor legjellegesebbjei: A. I. Barsuk, I. E. Barenbaum, É. K. Bepalova, M. G. Vohryševa, K. B. Gel'man-Vinordov, R. S. Gilárevskij, Ű. S. Zubov, O. P. Koršunov, Ű. M. Laufer, A. I. Mihailov, V. D. Paradžanov, Á. K. Rebane, N. A. Sládneva, A. V. Sokolov, K. V. Tarakanov, A. I. Černyj stb.

E cikkben É. A. Medvedeva idézi-méltatja-észrevételezi az előtte járók információmeghatározá-

sait, s oda konkludál, hogy újabb, az eddigi eredményeket hasznosító és kiegészítő meghatározásra van szükség.

A következőre: „A szociális információ olyan lényeg, amely a szocium objektív és szubjektív realitásának különböző oldalait és szintjeit tükrözi, és ezáltal közreműködik az embernek a társadalommal és a természettel való kölcsönhatásában a tér- és időbeli kontinuum ilyen vagy olyan határai között.”

A szerző szerint az információ meghatározásával kapcsolatos kutatásokat tovább kell folytatni, főként ami a dokumentális információt illeti.

/MEDVEDEVA, E. A.: Sovremennaa traktovka ponatija informacija. = Naučnye i tehničskie biblioteki, 8. sz. 1998. p. 10–24./

(Futala Tibor)

Kolorisztika avagy a színek informatikája

A szín az ember mint információs rendszer számára felettebb bőséges információforrás. Attól függően, hogy az ember milyen információs előkép szerint él, alakul egészsége, életével való elégedettsége, sikereinek száma és jellege. A kolorisztika mint a színek informatikája a színek „nyelvét”, a szervezetekre és a pszichikumra gyakorolt hatásának mechanizmusait tanulmányozza. És persze: a lélektani, orvostudományi, munkaszervezési, a dizájnról koncentráció stb. színek alkalmazásának hatásait is.

Az emberiség kezdeteitől két színt különböztetett meg egymástól, a sötétet (feketét) és a világosat (fehéret). E két szín megnevezéséhez ké-

sőbb a piros megnevezése csatlakozott (Afrika egyes övezeteiben), majd a zöldé és a sárgáé (esetleg fordított sorrendben Gabon, Szomália és Togó vidékein). A kék szín „felfedezése” a Peking-vidéki kínaiakhoz és a Délkelet-Ázsiában lakó népekhez fűződik. A következő színt, a barnát Balin és Jáván „vették észre”. Utolsónak a rózsaszín, a narancssárga és a szürke „néven nevezése” maradt (japánok, angolok, oroszok, kantoni kínaiak).

A színek gradációja a csodálatos éghajlatú Atika görögjeire várt. A bibliai idők is a színek meglehetősen változatos ismeretéről tanúskodnak (vö. Ézsaiás, I. 18.). Némely korántsem civilizált